

ДІАЛОГ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЯК ДОМІНАНТНІ ФОРМИ ІНТЕРАКТИВНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглядається вплив діалогу та інтерпретації на розвиток читацької компетентності особистості студента. Наголошується важливість особистісного переживання літературного тексту.

Ключові слова: діалог, інтерпретація, інтерактивні технології, читацька компетентність.

Постановка проблеми

Останнім часом в методичній літературі чи не найпоширенішим стало поняття «компетентність». У сучасному світі, який дедалі більше орієнтується на інтелектуальний та творчий потенціал особистості, лише життєво компетентна людина спроможна реалізувати себе та досягти успіху.

Компетентність — результат навчання. Так вважають українські вчені Ю. Соловійов, І. Єрмакова, Д. Пузіков та інші. У підході до навчання дедалі більше звертається увага не на процес надання знань, а на те, щоб навчити студентів використовувати їх за порогом навчального закладу для розв'язання життєвих проблем і здійснення життя як індивідуального проекту [4].

Ще років десять тому вчитель був носієм і передавачем інформації і своїм головним завданням вважав озброєння учня знаннями, передавання йому різноманітних відомостей. Сучасний студент може знайти інформацію швидше ніж учитель, бо вміє працювати з електронною енциклопедією, шукати матеріал в мережі Інтернет, і йому зовсім не обов'язково бігти до бібліотеки.

Та хоч інформація стала доступнішою, інтерес до читання художньої літератури різко знизився. Техніка й механізми не здатні замінити живого спілкування між людьми. Тому сьогодні викладач змушений замислитися над тим, як повернути інтерес студента до свого предмета, як змусити його працювати, а не «відсиджуватися» на уроках і вдома.

Як же зробити так, щоб під час занять працювали всі студенти, як зацікавити їх у формуванні читацьких, комунікативних, соціальних, пізнавальних, культурних та інших ключових у досягненні успіху компетентностей?

Думаю, такі можливості дають інтерактивні види і форми робіт.

Таким чином, метою статті є дослідити та з'ясувати роль діалогу й інтерпретації у розвитку читацької компетентності студента.

Виклад основного матеріалу

Інтерактивний — означає здатний до взаємодії, співпраці, діалогу. Цей термін походить від англійських слів «*inter*» (взаємний) і «*act*» (діяти). Мета інтерактивного навчання — створити комфортні умови, за яких кожен учень почувався б успішним, інтелектуально спроможним. Таке навчання — це постійний, активний взаємозв'язок усіх учасників навчального процесу, так би мовити, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де викладач і студент є рівноправними, що виключає домінування одного суб'єкта навчального процесу над іншим, однієї думки над іншою [3].

Демократичні, партнерські стосунки між викладачами та студентами стимулюють самостійну діяльність останніх, активізують їх мислення, творчий пошук і, що особливо важливо, підносять відчуття особистої значущості, віру в свої сили та можливості.

Обидві сторони вчаться культурі демократії, спілкуванню з різними людьми, критичному мисленню, схваленню продуманих рішень.

Основою майже всіх форм інтерактивних технологій навчання залишається діалог.

Діалогічність — одна з найважливіших форм навчання. Сьогодні вона пронизує весь навчально-виховний процес. Діалогічність як форма навчання сягає давніх часів. Окремі її риси знаходимо ще в період Київської Русі.

Наприкінці ХХ — початку ХХІ ст. з'явилась низка наукових праць і статей, посібників, підручників вітчизняних методистів Л. Мірошніченко, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, О. Куцевол, Ю. Дишлюк, О. Ротушняка, в яких висвітлюються основні шляхи становлення компетентної особистості, здатної аналізувати та інтерпретувати художні твори, вступати в діалог з автором. Говорячи про діалогічність уроку літератури, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри російської мови та світової літератури НПУ ім. Драгоманова О. Ісаєва зазначає, що діалог має стати основним психологічним та етико-культурним принципом вивчення літератури, домінуючою формою навчання [3].

Серед інновацій вивчення світової літератури вона виокремлює:

- комп'ютерне навчання;
- діалогові (інтерактивні) технології;
- пошукова діяльність.

Професор О. Ісаєва, окреслюючи ключові компетенції, які формуються під час вивчення світової літератури, однією з основних називає інтерпретацію художнього твору. Це ключова компетенція, якою має оволодіти студент, оскільки інтерпретувати, тобто перекладати щось мовою власних вражень і понять, потрібно людині у різних сферах її діяльності.

Важливою є думка російського літературознавця А. Єсіна, який наголошує, що в навчальному закладі слід акцентувати увагу на багатозначності художнього образу і суб'єктивному характері його сприйняття та інтерпретації. Це потрібно враховувати тому, підкреслює вчений, що тривалий час наше викладання було націлено на догматичне засвоєння деякої істини про твір, зафіксованої у підручнику чи в словах викладача. Тим самим пригнічувалась ініціативність сприйняття, різко знижувалася зацікавленість літературою, з якої вихолощувався її живий, суб'єктивний зміст. У наш час у практиці викладання доречно визнати за учнем право на своє, навіть помилкове, тлумачення твору, але поступово підводити його до думки про те, що не кожне сприйняття і тлумачення твору є законним і адекватним. Проте розглядаючи індивідуальний, суб'єктивний характер інтерпретації літературного твору, потрібно звернути увагу на збереження об'єктивного незмінного ядра, притаманного будь-якому високохудожньому тексту, тому що концепція множинності інтерпретації в жодному разі не тотожна концепції довільності та всездозволеності тлумачення твору [1].

Розмаїття та неоднозначність інтерпретацій, які виникають у процесі обговорення твору, мають коригуватися під час ґрунтовної роботи з текстом, що сприятиме можливному переосмисленню студентами їхньої оцінки прочитаного перед обговоренням і після, тобто появи реінтерпретації [2].

Тому сьогодні свої зусилля викладач має зосередити на формуванні саме цієї ключової компетенції, яка спрямована на досягнення взаємодії читача і твору, коли відбувається справжня духовна зустріч автора і читача, певний «діалог згоди» (за М. Бахтіним).

Але ніякого «діалогу згоди», мікро- та макродіалогу [2], інтерпретаційної компетентності не буде, якщо твір не прочитано. Все, що пропонується на уроці, має бути спрямоване на безпосереднє сприйняття твору, його читання та перечитування. А сьогодні інколи виникає відчуття, що за захопленням інноваційними технологіями, пріоритетом аудіовізуальних засобів отримання інформації ми іноді забуваємо, що для викладача літератури визначальним є читацькі компетентності: читання художнього твору, яке потребує вчитування, певного занурення в літературний текст, бачення його художніх деталей, відчуття естетичної насолоди від зустрічі з мистецтвом.

Тому, зважаючи на складності формування студента-читача, використання різноманітних методів, прийомів та видів навчальної діяльності має відбуватися в єдиній системі, де діалогічні форми організації навчальної діяльності мають стати пріоритетними в системі розвитку читацької культури особистості, а основою творення діалогу між автором читачем на уроці має стати організація інтерпретації художнього твору.

«На противагу процесу комп'ютеризації всього устрою нашого життя, — зазначає головний редактор журналу «Всесвітня література» І. Ненько, — в усьому світі розгортається боротьба за читача Великої літератури, тобто читача грамотного, кваліфікованого, з розвиненими навичками роботи з художнім словом» [4, 10].

На своїх уроках ми вже досить давно використовуємо діалогічні (інтерактивні) технології. Основою будь-якого діалогу є запитання. Але такі запитання мають бути добре продумані, підготовлені й організовані.

Відомий педагог С. Соловейчик зауважував, що на уроках літератури слід роздавати питання, на які не знає відповіді ні автор, ні вчитель. Про діалогічно орієнтованого вчителя говорять, що він ставить дітям лише ті запитання, на які він сам не знає відповіді, що і веде до справжнього діалогу з учнями [3].

Змістом таких уроків стають певні проблеми, усвідомлення й обговорення яких відбувається у формі навчального діалогу. І такий діалог може переходити в диспут, дискусію, дебати, полеміку, тощо.

Студенти заздалегідь отримують запитання, на які мають підготувати усну відповідь. А вже на уроці висловлюють свою думку, прислухаються до думки інших, апелюють до тексту, обґрунтовують свою точку зору, дають свою інтерпретацію прочитаного, формують мовну компетенцію. В переліку запитань завжди є такі, які ставлять проблему, вимагають неоднозначної відповіді. Наприклад:

- Ви більше засуджуєте Гобсека, чи співчуваєте йому? (О. Бальзак, «Гобсек»);
- Старий і риба — вороги чи друзі? (Е. Хемінгуей, «Старий і море»);
- Краса — це Божий дар чи диявольська сила, випробування? (О. Уайльд, «Портрет Доріана Грея»);
- Чи може існувати добро без зла, а зло без добра? (М. Булгаков, «Майстер і Маргарита»).

«Раніше я думала, що між добром і злом існує чітка лінія. Роман допоміг мені зрозуміти, що ця межа дуже розмита і дуже нелегко визначити де добро, а де зло», — пише студентка.

Такі запитання дають можливість охопити більшу частину студентів, втягнути їх у дискусію, навчаючи при цьому культурі спілкування. Після обговорення студенти виконують письмові завдання: творчі роботи, відповіді на запитання, але вже більш розгорнуті, мотивовані.

Велику роль у формуванні читацької компетенції, на нашу думку, відіграє читання на уроці. Викладач продумує, які саме фрагменти твору дадуть цілісне уявлення про нього, які діалоги між героями схвильовують, змусять замислитися. Після прочитання уривків з роману Д. Лондона «Мартін Іден», учні легко дають відповідь на поставлені питання, самостійно роблять висновки. Один із студентів, прийшовши додому після навчання, без будь-якого вступу сказав: «Мамо, а... Мартін Іден втопився!». Можливо, він, чи не вперше, так схвильовано сприйняв художній твір.

Емоційне читання художнього твору викладачем викликає здивування, сміх, живу реакцію. При зачитуванні уривків з повісті Д. Селінджера «Над прірвою у житті» герой твору юнак-підліток Голден викликав жвавий інтерес. Після чого студентка, яка ніколи не читала літературу, сказала: «Прикольнo, треба прочитати».

Коли в аудиторії було прочитано новелу І. Буніна «Легке дихання», ми поставили запитання: «Про що думала героїня, довго сидючи біля могили Олі Мещерської?»

Відповідь студента: «Все своє життя вона жила логікою, за певними правилами, була самотньою і нещасливою. А Оля прожила яскраву мить, але була щаслива. Можливо, це були роздуми про життя».

Наші студенти вміють мислити, але не вміють читати художній твір, робити правильні акценти, звертати увагу на художні деталі.

На думку професора Б. Шалагінова [5], у сучасному курсі світової літератури, на жаль, акцент зроблено на теорії. Проте на Заході вже давно б'ють на сполох. А де в освіті місце для виховання сімейних цінностей, високих інтимних переживань, ідеальних ціннісних мотивів — таких, як совість, вірність, відповідальність? Організатори нашої освіти вважають, що під кожний з цих аспектів можна створити окремий навчальний предмет, як-от: логіку, філософію, етику тощо і забувають, що література за своєю специфікою об'єднує ці аспекти і подає їх не абстрактно, а через живий, яскравий матеріал. І студент має можливість не зазубрити його, бо користь від цього мізерна, а засвоїти душею через інтелектуальне та емоційне переживання. Саме такому якісному засвоєнню літератури через переживання, яке спричиняє глибокий розвиваючий вплив на особистість учня і сприяє використанню діалогу та інтерпретації на уроках світової літератури.

Завдяки використанню діалогу та інтерпретації на уроках літератури, студенти вчаться інакше бачити себе і життя навколо, а відтак роблять цінні для себе відкриття. Через такі відкриття вони отри-

мують доступ до нових рівнів діалогічного спілкування з літературою, іншими і самими собою.

На нашу думку, використання тренінгових вправ на уроках літератури дає можливість як ліпше познайомитися із самим собою — з особливостями свого характеру, мислення, сприйняття, так і навчитись порівнювати себе із літературними героями. Це дослідницький процес пізнання себе, а також процес набуття навичок діалогічного спілкування.

Використання дискусії на уроках літератури істотно сприяє розвитку діалогічних умінь студентів. До таких можна віднести уміння:

- ставити запитання;
- стимулювати партнера до зміни його позиції;
- чути і розуміти те, що мав на увазі партнер;
- сприйняти і зрозуміти те, що партнер не в змозі був висловити;
- передати партнеру, що його почули і зрозуміли;
- вирівнювати емоційне напруження у бесіді [4].

Групова дискусія як форма спілкування дає змогу зіставити протилежні позиції, побачити проблему з різних боків, уточнити взаємні позиції, що сприяють розвитку вміння діалогічно мислити, спілкуватися та інтерпретувати прочитаний текст.

Специфіка використання групової дискусії та інших тренінгових вправ на уроках літератури, зокрема, полягає в такому:

- надзвичайно важливою є атмосфера сприйняття та довіри, поваги до протилежної точки зору, дозвіл учасникам бути такими як вони є, а не однозначно оцінювати їхні думки;
- діалогічність має формуватися опосередковано (стосовно того чи іншого героя або ідеї слід засвідчувати учаснику свою позицію), а не безпосередньо; текст, образ, враження мають бути посередниками діалогу;
- велика роль відводиться викладачу, він задає тон і сміливість інтерпретації через висловлювання власної позиції, використання неоднозначних, проблемних питань, коментарі;
- позиції або відкриття учасників формуються як сприймання інших точок зору, вони є підсумком діалогу почуттів, слів і образів, які були ініційовані всією групою, особливо викладачем.

Наведемо приклади використаних на уроках літератури тренінгових вправ.

1. Вправа про вдосконалення мовної виразності: «Речення по колу». Може використовуватись як розминка.

Тривалість вправи — 10–15 хвилин.

Оберемо будь-яку просту фразу, приміром, «В саду падали яблука». Учасники починають промовляти цю фразу почергово. Кожний учасник гри повинен промовити фразу з новою інтонацією (запитальною, спонукальною, здивованою, байдужою тощо). Повторювати інтонації не можна. Якщо учасник не може придумати нічого нового, то він вибуває з гри, і так триває доти, доки не залишаться кілька (3–4) переможців.

2. Гра «Дискусія».

Тривалість — 1,5 години.

Технологія виконання:

учасники діляться на дві групи. Члени першої беруть на себе ролі людей, що негативно ставляться до культури зовнішньої краси, так звані критики, а члени другої — ролі тих, хто схвалює зовнішню привабливість особистості і роботу над нею (мотив роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея»). Завдання першої групи — яскраво описати всі недоліки та вади людини, яка прагне самостверджуватись лише завдяки зовнішності, а другої — позитивні риси, соціальне значення естетичної привабливості. Загальне завдання кожної з груп полягає в доведенні важливості своєї позиції. Якщо дискусія опиняється у безвихідній ситуації, викладач міняє групи ролями. Тепер групи, вже з протилежної позиції намагаються перетягти одна одну на свій бік, довести правильність своєї точки зору. Обмін ролями може проводитись кілька разів, залежно від перебігу гри.

3. Вправа «Самоаналіз».

Інструкція. Дайте відповіді на запитання. Відповіді проаналізуйте.

- Чи відверто я цікавлюсь думкою та точкою зору інших?
- Як я враховую точку зору інших?

- Чи цікавлять інших мої думки?
- Чи нав'язую я іншому свої думки?
- Чи умію я слухати?
- Чи умію я цінити людей, з якими спілкуюсь?
- Як це проявляється?

Обговорення роботи щодо розвитку навичок діалогічного мислення та спілкування в процесі використання тренінгових вправ дало змогу відзначити позитивні зміни у студентів:

- зростання впевненості та довіри до себе;
- розвиток уміння нестандартно мислити, не боятися творчо мислити — фантазувати;
- деяке позбавлення від комплексів, штампів;
- бажання висловлюватися, бути активним і самостійно відстоювати власну позицію у діалозі.

Висновки

1. Діалог — основна форма роботи на уроках літератури, де вчитель і учень є рівноправними, що виключає домінування одного суб'єкта навчального процесу над іншим.

2. Діалогічні стосунки між учителем та учнями стимулюють самостійну діяльність учнів, активізують мислення, творчий пошук, підносять відчуття особистої значущості, віру в свої сили та можливості.

3. Концепція множинності інтерпретації не тотожна концепції довільності та тлумачення твору на свій розсуд.

4. Використання діалогу та інтерпретації на уроках світової літератури активізують особисті переживання та роздуми. Це спричиняє глибокий розвиваючий вплив на особистість і учня, і вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Есин А.Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения / А.Б. Есин // Литература в школе. — 2007. — № 8. — С. 86–94.

2. Зарудня І.В. Діалогове навчання у методиці літератури / І.В. Зарудня // Всесвітня література. — 2010. — № 2. — С. 23–28.

3. Інноваційні технології як один із шляхів до компетентісно спрямованої літературної освіти // Всесвітня література. — 2009. — № 6. — С. 2–5.

4. Компетентісно спрямована освіта // Всесвітня література. — 2009. — № 8. — С. 10.

5. Шалагінов Б. Мотивація читання як методична проблема / Б. Шалагінов // Всесвітня література. — 2010. — № 2. — С. 2–8.

Дориченко М.И.

ДИАЛОГ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ КАК ДОМИНАНТНЫЕ ФОРМЫ ИНТЕРАКТИВНОГО ПОДХОДА НА УРОКАХ МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

В статье рассматривается влияние диалога и интерпретации на развитие читательской компетентности личности студента. Акцентируется ценность личного восприятия литературного текста.

Ключевые слова: диалог, интерпретация, интерактивные технологии, читательская компетентность.

Dorichenko M.I.

DIALOGUE AND INTERPRETATION AS A DOMINANT FORM OF INTERACTIVE APPROACH IN THE CLASSROOM OF THE WORLD LITERATURE

Influence of dialogue and interpretation on development of reader competence of personality of student is examined in the article. The value of the personal experiencing of literary text is accented.

Key words: dialogue, interpretation, reader competence.